

(A) = Åpen, kan bestilles fra Universitetet i Stavanger / Arkeologisk museum

(B) = Begrenset distribusjon

(C) = Kan ikke utleveres

Randaberg – et kirkested fra middelalder

Kirketuft og kirkegård

Mari Høgestøl og Ann Meeks

AM saksnummer:

Journalnummer: 2009/713

ID 54032

Randaberg, gnr. 51, bnr. 11, 12, 15, 16, Randaberg k.

Dato: 30.11.12

Sidetall: 7 + vedlegg

Opplag: 10

Oppdragsgiver: Riksantikvaren

Stikkord: kirkested, tuft av middelalderkirke, kirkegård,
skjøtsel

Universitetet
i Stavanger

Arkeologisk museum

Oppdragsrapport 2012/39
Universitetet i Stavanger,
Arkeologisk museum,
Avdeling samlinger

Utgiver:
Universitetet i Stavanger
Arkeologisk museum
4002 STAVANGER
Tel.: 51 83 31 00
Fax: 51 84 61 99
E-post: post-am@uis.no

Stavanger 2012

Randaberg – et kirkested fra middelalder

Kirketuft og kirkegård

Mari Høgestøl og Ann Meeks

Universitetet
i Stavanger

Arkeologisk museum

Randaberg – et kirkested fra middelalder Kirketuft og kirkegård

Randaberg, gnr. 51, bnr. 11, 12, 15, 16, Randaberg k.

ID 54032

Fig. 1. ID 54032. Kirketuft og kirkegård fra middelalder på Randaberg, Randaberg k. Tufta er orientert i øst-vestlig retning.

Registrering

Kirketufta ble første gang omtalt i kulturhistorisk sammenheng av T. Helliesen i 1898 (1898:55, nr. 13): «Tomt med kirkegaard efter Randaberg forrige kirke, som blev nedreven i 1848 og viss træmateriale paany blev anvendt i den nye kirke, der blev opført paa Harestad».

Neste gang tufta ble registrert var i 1992 (Opedal 1992) i forbindelse med kartlegging for Økonomisk kartverk. Omtalen er følgende:

Orientering: 50 m NØ for vaktbua i militærleiren

Terrengets art: Åkerholme på flate med hellende skråning mot S, N og Ø.

«Området tegner seg som en liten plattform noe høyere enn området rundt. Den er bevokst med gress, mose og bartrær. I områdets N-del kan skimtes et større søkk i bakken. Noe som kan være svake spor etter kirketufta. Størrelsen

er vanskelig å avgjøre. Orientert Ø-V. Det kan skimtes flere små søkk på området, særlig i N-del. Over området går et nyere steingjerde, orientert Ø-V. Inntil kanten på åkerholmen er kastet nyere tids rydningsstein. I blant disse er flere flate heller som kan ha tilhørt kirken eller kirkegården. Området synes sterkt beskåret av moderne dyrking.

På den dyrkede flaten like S for kirketomten finnes betydelige mengder skjørbrent stein.»

Som det framgår av ovennevnte, ble ikke selve kulturminnet målt opp, men holmen tufta ligger på er om lag 36 x 25 meter. Det har aldri vært foretatt arkeologiske undersøkelser i kirka eller på kirkegården.

Fig. 2. Utsikt mot kirketuft fra middelalder på Randaberg, Randaberg k. Det er vid utsikt mot Byfjorden. Foto: Ann Meeks.

Historikk

I følge B. Lindangers opplysninger i kultursoga for Randaberg (1988:383–387), ble det reist ei trekirke, antakelig ei stavkirke, sist på 1100-tallet eller begynnelsen av 1200-tallet. Det skal ha blitt tilsatt prest som fikk jordegods å leve av. Etter Svartedauden satte forfallet inn, presten ble sagt opp, trolig mellom 1355 og 1415, prest kom nå fra Stavanger, og Randaberg ble annekssogn til Stavanger.

Som det framgår av skiltteksten (se nedenfor) er et synspunkt at muligens var det Jon Torbergsson som reiste kirka. Han bodde på gården, var lendmann og svoger til kong Magnus Erlingsson, og falt sammen med kongen i slaget på Kalvskinnet i 1179.

I 1414 ble det imidlertid satt i gang omfattende vølingsarbeid. Vedlikeholdet de to neste århundrene har en ikke opplysninger om, men i 1596 fikk kirka klokke som etter tradisjonen skal ha vært en gave fra hollandske sjømenn som ble berga i land etter et havari på Tunge. I oppgangstidene på 1600-tallet skjedde vedlikeholdsarbeid årlig, og i 1633 ble det satt i gang en gjennomgripende vøling hvor kledning, tømmer og takbjelker ble skiftet ut – antakelig ble kirka da bygd om fra stavkirke til «tømret langkirke». Kirka var fortsatt liten, 15 meter lang, hvorav våpenhuset utgjorde to og koret tre meter. Under kirka fantes en gravkjeller som kom for dagen da en reiv kirka i 1848 (materialene brukt i den nye kirka på Harestad). Her sto ei kiste med liket av en mann.

Kirkegården lå rundt kirka og er anslått å være 540 m². På kirkegården sto ei klebersteinskiste med lokk. Den er beskrevet (vedlegg 1) på en fornøyelig måte i Stavanger Amtstidende og Adresseavis 11.10.1866 (lett språklig modernisert):

«På Rannebergs gamle kirkegård står en steinkiste der rimeligvis har vært benyttet som likkiste. Hvorledes kisten er kommet derhen, vites ikke, men at den siden uminnelige tider har stått der, er visst. Før enn kirkegården ble sløyfet, brukte graverne å legge de ben i kisten, som fantes i kirkegården, men en person herfra byen, der ikke har sin forstand, fant for noen år siden ut at beina ikke måtte ligge i kisten, hvorfor han en dag bega seg herut, og ved hjelp av brekkstang åpnet lokket og kastet beina utover kirkegården.

Da man ikke uten grunn har næret frykt for at dette oldtidsminnet kunne bli slått i stykker, hvor det nu står, henvendte man seg til Rannebergs kommunebestyrelse med forespørsel om hvorvidt den i tilfelle ville være villig til å avstå kisten til oppbevaring på et museum. Hertil har kommunebestyrelsen erklært seg villig mot en godtgjørelse av 5 SPD. Når man til denne sum legger transport, omkostninger til museet, vil utgiftene rimeligvis bli så store, at ingen vil betale dem, hvorfor Rannebergs kommunebestyrelse rimeligvis fremdeles får beholde kisten på den sløyfete kirkegård istedenfor å få den frembrakt til et

sted, hvor den på grunn av elde bedre passet å være, og hvor man ikke behøvde å frykte for at den skulle bli ødelagt».

Artikkelen avsluttes med nøyaktige mål av så vel kista som lokket.

Kista ble imidlertid solgt til Bergen Museum i 1866/1867 og det finnes dokumentasjon på at kista ble sendt til museet. I kommunestyreprotokoll fra 30. april 1867 står «den Steenkiste som fra Rannebergs kirkegaard i afvigte Aar (ble) bortført til Bergen Museum». Kista kan dessverre ikke gjenfinnes på museet i dag.

På slutten av 1980-tallet pågikk imidlertid en diskusjon om steinkiste Ma. 168 i Bergen Museums samling, hvor opplysningene knytter den til Sola kirke, egentlig stammet fra Randaberg. Da målene på Ma. 168 ikke stemmer med den nøyaktige oppmålingen (referert i Stavanger Amtstidende og Adresseavis 11.10.1866) av randabergkista samt andre opplysninger om kista fra Sola, konkluderer Hommedal (1987, 1989) i brev til Bergen Museum at det inntil videre ikke er noen grunn til å endre identifikasjonen av Ma.168.

Skjøtselsplan/hva må gjøres

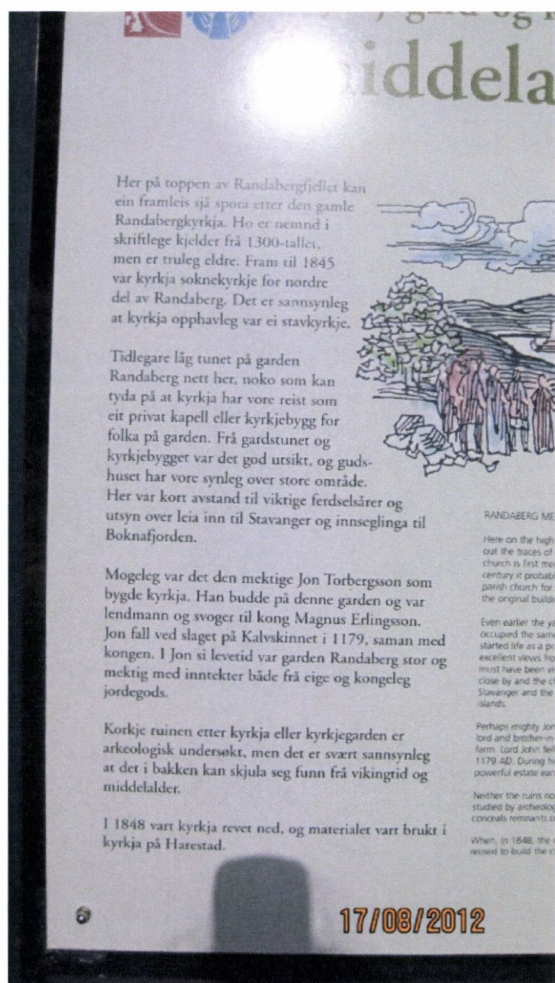
Rogaland fylkeskommune utarbeidet skjøtselsplan i 2012 (vedlegg 2)

Tilvisningsskilt

Det mangler tilvisningsskilt til kulturminnet. Det bør settes et opp et kringleskilt fra Tungenesvegen (Fv. 480) opp til Randabergfjellet. Det er gode parkeringsmuligheter ovenfor kirketufta og kulturminnet kan oppleves av mange besøkende da det ligger like ved inngangen til en tursti.

Skilt

Kirketufta er skiltet av Rogaland fylkeskommune, teksten er informativ og skiltet er i god stand.

Fylkeskommunen foreslår i sin skjøtelsplan å flytte skiltet fordi teksten i forhold til plassering er noe misvisende (se vedlegg). Alternativt kan skiltet flyttes et par meter mot vest, ved «turstiskiltet». Det ble foretatt fellesbefaring mellom Riksantikvaren, Rogaland fylkeskommune og Arkeologisk museum den 17.10.2012. Riksantikvaren støtter forslaget om å rette skiltet mot ruinen. I tillegg bør skiltet oppgraderes bla med rekonstruksjon av kirken.

Skjøtsel

Som det framgår av fylkeskommunene skjøtelsplan, ble det foretatt skjøtsel i 2007. Allerede to år seinere er tufta gjengrodd. Det må derfor, som det påpekes, foretas åreviss skjøtsel.

Adkomst til tufta

Som fylkeskommunen påpeker i skjøtelsplanen må en i dag gå over dyrka mark for å komme til kulturminnet. Dette kan ifølge Rogaland fylkeskommune

bøtes med å legge lemmer på marken. Hva som dyrkes skifter; i 2012 er det satt poteter rundt kirketufta (bortsett fra et felt hvor det vokser meldestokk), tidligere har marka vært nyttet til grasproduksjon.

Hva bør gjøres

Selv om det foretas årlig skjøtsel, vil kulturminnet gi begrenset opplevelsesverdi. Det går rester av et gjerde over tufta og det ligger moderne rydningsstein og stein som kan stamme fra grunnmuren i kirka i den vestlige delen (se vedlegg 2). Om vinteren og etter skjøtsel er det riktignok mulig å skimte et søkk i bakken (fig. 3), men om publikum forstår hva de ser er heller tvilsomt.

Fig. 3. Kirketuft fra middelalder på Randaberg, Randaberg k. Et svakt søkk i tufta er synlig når vegetasjonen er lav. Foto: Ann Meeks.

Dersom publikum skal gis en god opplevelse og forståelse av kirketufta, bør følgende tiltak settes i verk ut over ordinært skjøtselsarbeid:

- steingjerdet fjernes
- moderne rydningsstein fjernes
- stein som kan tilhøre kirka må sorteres ut fra steinhaugen
- avtorving av «åkerholmen» for å få fram grunnmurene etter 1600-tallskirka og evt. spor etter syllstein fra stavkirka. Da dette er torv/lag som er dannet etter 1848, må dette arbeidet defineres som skjøtsel.

Ovennevnte forslag er framlagt for Riksantikvaren som uttaler i referat etter befaring 17.10.2012 at selv om tiltakene er ønskelige, er de for tiden ikke aktuelle; det anbefales derfor som nevnt ovenfor, en oppgradering av skiltet samt vegetasjonsskjøtsel et par ganger i året.

Litteratur

Helliesen, T. 1898. Oltidslevninger i Stavanger Amt. Randaberg, nr. 13. Stavanger Museums Aarshefte 1898:55).

Hommedal, A.T. 1987. Om steinsakrofag Ma. 168 i Historisk Museum, Bergen er frå Sola eller Randaberg kyrkjer. Brev til Historisk Museum, Bergen. 23.02.1987.

Hommedal, A.T. 1989. Om steinsakrofag Ma. 168 i Historisk Museum, Bergen er frå Sola eller Randaberg kyrkjer. Brev til Historisk Museum, Bergen. 30.9.1989.

Lindanger, B. 1988. *Randaberg, Kultursoga til 1945*. Dreyer Bok, Stavanger.

Olsrud Aicher, I.-M. 2012. Referat fra befaring på Viste og Randaberg kirkeruiner samt steinlageret på Fiskå mølle. 22.10.2012.

Opedal, A. 1992. Registrering av kirkested på Randaberg, gnr. 51, bnr. 11, 12, 15 og 16. Registrering for Økonomisk kartverk. Innberetning i top.ark., Arkeologisk museum, UiS.

Mari Høgestøl og Ann Meeks

Stavanger Amtstidende og Adresseavis

Vedlegg 1.

Torsdag 11. 10. 1866.

No. 82
26. Hæf.

...at sætte
...Slags Ret til
...saalide som saar
...ved en enkelt
...porlange de end
...obenciterede Lov
...etigen kun tænke
...af Byens egne
...med det nævnte
...lokalisere denne
...Bedrift. Det
...nne ældre Slags
...ales; det Under
...Politi vilde alles
...hemme dette
...Lytte; men en
...Middel, og
...dem, der trods
...Slagtebønder fik
...terne, eller slagte
...ning i Nærings
...landt Bønderne
...og Kjøbpriserne
...de kun blive en
...orholdene senere
...og har Lyst til
...rlinge; blot nu
...og gjøre det lille

forsøge Brænde;
...re ogfaa Stede,
...tidende" at hen:
...ie Sagen nøie,
...mtiden ikke saa
...inden Kommune:
...vilde medføre,
...derne bleve mere
...a meget mindre.
...og fik derfor ogs

er.
...et større Antal
...fte være urigtigt
...Lid er aftaget
...paa det gamle
...edre, men disse
...g. Det bedste
...ger formeentlig
...led indført om
...Liden fra 186

preussiske Kabinet 2850 Frankfurterborgeres Protest mod
Stadens Inkorporation.

— 6te Oktbr. Under en Konference mellem østerrigske
Rigsdagsmænd torsdags erklæredes, at en uopholdelig Inds
kaldelse af Rigsraadet vil være det eneste lovlige og virk
somme Middel til at løse Forsæringskriden.

Kandia: I Kampen den 22de og 23de Septbr. seirede
Kandidaterne, der mistede Hovedansøgeren.

Paa Rannebergs gamle Kirkegaard staar en Steenliste,
der rimeligviis har været benyttet som Ligtiste. Hvorledes
Risten er kommen derhen, vides ikke, men at den uden uminde
lige Liden har staaet der, er vist. Førend Kirkegaarden blev
sloiset, brugte Graverne at lægge de Been i Risten, som fandtes
i Kirkegaarden, men en Person her fra Byen, der ikke har
sin fulde Forstand, fandt for nogle Aar siden ud, at Benene
ikke maatte ligge i Risten, hvorfor han en Dag begav sig
derud, og ved Hjælp af en Brækstang aabnede Laaget og
kastede Benene ud over Kirkegaarden.

Da man ikke uden Grund har næret Frygt for, at dette
Odridsminde kunde blive staaet i Støkker, hvor det nu staar,
henvendte man sig til Rannebergs Kommunebestyrelse med
Forespørgsel om, hvorvidt den i Tilfælde vilde være villig
til at afstaa Risten til Opbevarelse paa et Museum. Hertil
har Kommunebestyrelsen erklæret sig villig mod en Godtgørelse
af — 5 Spd. Naar man til denne Sum lægger Transport
omkostningerne til Museet, vil Udgifterne rimeligviis ikke
saa store, at Ingen vil betale dem, hvorfor Rannebergs
Kommunebestyrelse rimeligviis fremdeles staaer beholde Risten
paa den sloisede Kirkegaard istedetfor at see den henbragt til
et Sted, hvor den paa Grund af sin Elde bedre passede
at være, og hvor man ikke behøvede at frygte for at den
skulde blive ødelagt.

Risten, der er af Bøgsteen, har følgende Maal:

	Udvendig:	Indvendig:
Længde	73 Tom.	68 Tom.
Bredde ved Hovedet	28½ —	18 —
Do. ved Fødderne	19 —	14 —
Høide ved Hovedet	18 —	12 —
Do. ved Fødderne	11 —	9½ —

Laaget, der er af Graasteen, er noget længere og bredere
end Risten; dets Løffelse er 9 Tom. paa Vidten og 4½ Tom.
paa Siderne.

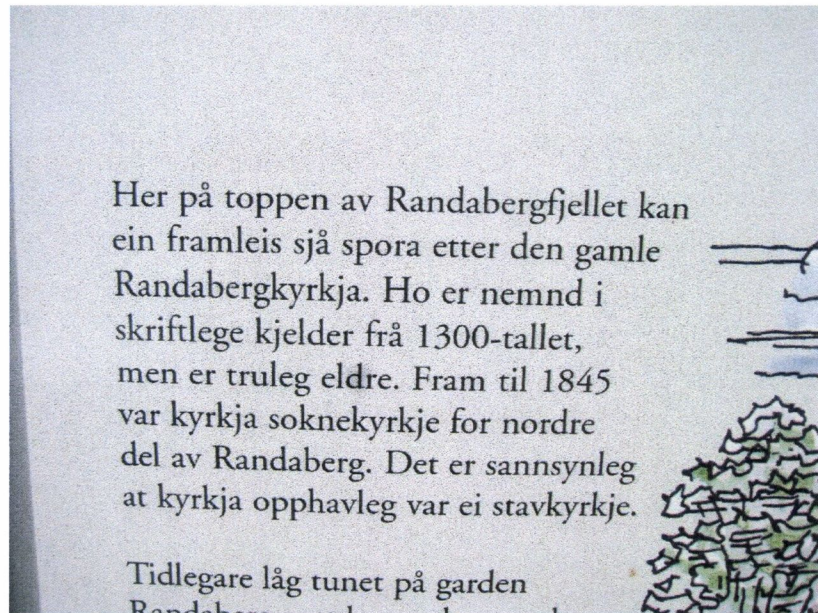
Christiania den 6te Oktbr. — Inat Kl. 1½ udbrod
Ildet i Ukersbøien i Udhvæsbogningen til Gaarden No. 25,
tilhørende Maler Sønerud. Ved Brandens Ankomst
var der fuldt ubeslætt Ild i Udhvæsbogningerne til Gaarden
No. 25, 27 og 29, de sidste tilhørende Murmester Bentzen
og Handelsborger Olsen, i hvilken sidste Bogning der var
endeel Krudt og Kolonialvarer. Kl. 3¼ var man herre over
Ilden. — Omhandlede Udhvæsbogninger ere fuldstændig ned
brændte, og ligesaa Tagene paa Hovedbogningerne af No.
25 og 27, ligesom disse Gaarde ere indvendig meget sam

Vedlegg 2

RANDABERGFJELLET (IDNR 54032) – RFK-skilt

SKILTET:

Skiltet er i OK stand – MEN bør faktisk rettes i teksten slik at man skjønner hvor kirkeruinen er. I dag tror man det er rett frem på toppen av fjellet! Noe som underbygges av at det er feilmarkert på kart på www.fornminner.no

Ut fra teksten tror man ruinen ligger rett frem på toppen!

Før man retter teksten må man vurdere en annen plassering av skiltet. I dag står det ved inngangen til friområdet. Bra i forhold til å se skiltet, men forvirrende i forhold til å oppleve ruinen.

Forslag: Plasseres lenger mot Ø inn langs markgrensen/gjerde mot friområde. Det er likevel der folk vil krysse marken for å gå mot ruinen inne på marken. Ifølge representant fra Randaberg Bondelag kan man legge lemmer på marken som det kan høstes henover. Disse gir atkomst og skal ikke genere driften.

Bilde langs gjerde/markgrense. Stein i venstre hjørne er fra platting ved skilt, der det står i dag.

Alternativt kan skiltet plasseres ved vegen noe lenger sør, og så kan man legge lemmene herfra og inn til ruinen.

ATKOMST:

Bilveg frem til skiltet, en god del visningsskilt på veg, god parkering ved fjellet. Men som sagt problemer med atkomsten til selve fornminnet.

www.fornminner.no?:

- PÅ: Ja
- RETTELSER: Ja – er feilmarkert. Viser at tuften skal være på toppen der bunkersene er!

SKJØTSEL:

Her kan med fordel følges opp på tidligere utført førstegangsskjøtsel., Samt flytte skilt og anlegge sti + lemmer.

Etter skjøtsel i 2007

og status i juni 2009

UNIVERSELL UTFORMING:

Dette blir nok en stor utfordring over dyrket mark.

TILTAK

- MÅ: Få foretatt ny skjøtsel. 15.000,- hos Bygdeservice? Rette i teksten på skiltet og trykke på nytt 10.000,-?
- BØR: Få atkomst over mark og flytte skilt. Dette får konsekvens for rettingen av tekst på skiltet. Det må altså først besluttes om man skal flytte det. Ca. 40.000,-?
- IDEELT: Universell utforming, men ikke realistisk

VIDERE SKJØTSEL/SKJØTSELPLAN:

Vi må få en egen rutine på årlig tilsyn. Prøve å få til avtale med kommunen om litt årlig vegetasjonsskjøtsel? 1 dagsverk å etablere?

POTENSIELLE SAMARBEIDSPARTNERE:

Kommunen, grunneier

Jens Flemming Krøger

STAVANGER MARS 2012